

Ivica RAGUŽ

Teološki fragmenti I.

– Teološki niz Panni, Knjiga 7.,
Đakovo, 2016., 566 str.

Običaj da se na jednom mjestu saberu već objavljeni radovi pojedinoga autora pokazuje se kao poželjna i dobra praksa. Tako nam s jedne strane pojedini članci postaju lakše i praktičnije dostupni. S druge strane, što je još važnije, na taj način autor dobiva mogućnost da još jednom i time još snažnije istakne nakane i ciljeve svojih promišljanja, a čitatelji dragocjenu priliku preglednijega uvida u temeljnu misaonu formu (*Denkform*) pojedinoga autora, u njegove izvore, naglaske i metodu, u novost njegove misli. Te je mogućnosti otvorila i knjiga *Teološki fragmenti I.* Ivica Raguža, dogmatičara i dekana Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu. Knjigu je objavio u vlastitoj nakladi, a u njoj je iz svoga bogatoga opusa donio 35 izabranih članaka i eseja s područja teologije, duhovnosti, filozofije i kulture, koje je objavljivao u posljednjih desetak godina u znanstvenim časopisima te drugim publikacijama. Prilozi su razvrstani u četiri temeljne cjeline knjige, a na kraju je donesen popis mjesta prvoga objavljivanja članaka. Ovdje ćemo prikazati osnovne niti pojedinoga članka jer je svaki vrijedan pozornosti.

Prvu cjelinu *Teološka antropologija* autor otvara člankom *Sloboda kao rez i milost* u kojem središnju temu kršćanstva, čovjekovo slobodno ophođenje s Bogom, promišlja polazeći od jedne od

najvažnijih teologija slobode, one H. U. von Balthasara, čija je temeljna misao da samo vjera u Trojedinoga Boga, u kojem postoji sloboda, ali i suprotnost i drugotnost božanskih sloboda (osoba), daje autonomiju (*rez*) i smislenost čovjekove slobode te otkriva tragičnost čovjekovih grješnih rezova, tj. pogriješno shvaćene neovisnosti. Sloboda je tema i sljedećega priloga *Ogled o daru. Struktura dara i estetika darivanja* u kojem se onkraj sociološkoga (*do ut des*) i filozofskoga pristupa daru (dar nije razmjena, ne događa se zbog odnosa, nego zbog sama sebe) zalaže za darivanje na način Božjega darivanja čovjeku u Kristu (dar kao slobodni odnos, reciprocitet, uzdarje). U nastavku, pod naslovom *Za leđa si bacio sve moje grijehе. (Iz 38, 17)*, Raguž se suprotstavlja krivim shvaćanjima oprosta, oprost koji se ne smije dogoditi kad je zločin prevelik te jeftinom i brzom oprostom kojim se žrtve pomiruje same sa sobom, analizirajući Božji način oprostjenja čovjeku u Isusu Kristu, oprost iz zaboravne ljubavi. *Dogmatsko-teološki pogled na nauk o istočnome grijehu* posebno se bavi aktualnošću istočnoga grijeha očitovanoga kao »neposlušnost čovjekove slobode, nepoštivanje vlastitih granica i želja za raspolaganjem i za vladanje slobodom drugoga« (str. 50.) koja ostavlja posljedice na sav ljudski rod, u zlim strukturama, ali i iznutra, u čovjekovoj grješnoj slobodi. Na pitanje kako kršćanski živjeti sve životne dobi autor daje smjernice u članku *Uvod u teologiju životnih doba*, promišljajući temeljne osobine svake dobi (djetinjstvo – poštovanje,

rođenost, ovisnost, zadivljenost; mladenaštvo – neovisnost, idealizacija i želja za promjenom; odrasla dob – iskustvo, odgovornost, autentičnost; starost – mudrost, mirnoća, osjećaj za najbitnije), zajedno sa sv. Augustinom ukazuje na to da sve ljudske dobi, upravo po svojim osobinama, istodobno i skladno mogu i trebaju postojati u svakoj svetoj duši. Raguž se u sljedećim dvama priložima posebno zaustavlja na dječjoj dobi. Tako u članku *Kršćanska vjera i djetinji duh* zastupa tezu da kršćanstvo stoji ili pada s djetinjim duhom, čije su posebne oznake ovisnost, zahvalnost, divljenje i ljubav. Tako shvaćen djetinji duh u Isusu Kristu, u kojem Bog postaje dijete, nalazi svoje opravdanje, utemeljenje i nadahnuće. Zato lišiti se djetinjeg duha znači krivo shvatiti zrelost. Pod naslovom *Krist dvanaestogodišnjak u hramu i teologija zadivljenosti* Raguž razvija djetinji duh pod vidom trajne zadivljenosti koju prepoznaje u (zaboravljenim) otajstvima Kristova života te vidi kao ures kršćaninova života. Sljedeći članak donosi promišljanje *O malenosti i jednostavnosti čiste ljubavi* napisano prigodom 300. obljetnice smrti Françoisa Fénelona. On vrhunski stupanj ljubavi vidi kao *amour pur*, kao čistu, bezinteresnu i djetinju ljubav koju rese spontanost i jednostavnost. U sljedećem prilogu *O solidarnosti kao bratstvu i milosrđu* Raguž progovara o solidarnosti, ali tako da govori o bratstvu i milosrđu, pojmovima koje je upravo potisnulo moderno doba i tako ostalo bez istinskoga temelja solidarnosti. Pristom razvija misli J. Ratzingera, Augu-

stina i Tome Akvinskog. Misli srednjovjekovnoga cistercitskoga redovnika Aelreda iz Rievaulxa o duhovnom prijateljstvu razvit će u nastavku, u prilogu o duhovnom, istinskom prijateljstvu, u kojem je riječ i o izboru i provjeravanju prijatelja te o prekidu prijateljstva. Najvažnije oznake kršćanskoga pogleda na astrologiju prikazane su u članku *Astra inclinans, non necessitans*. I tu će sugovornici biti Augustin i Toma, a važna ideja sloboda, koja upravo astrologijom postaje upitna, odnosno tragična. Posljednji članak te cjeline *Deus Caritas est* pokazuje kako je osnovni motiv i kontekst te enciklike Benedikta XVI. borba protiv gnostičkih elemenata, posebno u Crkvi gdje se očituju u shvaćanju vjere kao isključivo praktične, društveno-političke djelatnosti.

»*Intellectus fidei*« Anzelma Canterburyjskog s posebnim osvrtom na »*Cur Deus homo*« prva je tema druge cjeline knjige *Kristologija – Kršćanstvo*. Posebno vrijedi istaknuti Ragužev originalni pristup vrjednovanju Anzelmovog *teorije zadovoljštine* kroz njegov nauku o anđelima, čime je autor dao novo svjetlo za razumijevanje te teorije i pokazao da je ona posve biblijska, odnosno da »ona u sebi nema ništa juridičkoga i ne može ju se relativizirati tvrdeći da je ona posljedica feudalnoga srednjovjekovnog sustava«. (str. 184.-187.). *Ljubav u kojoj počivaju duše* sljedeći je prilog u kojem autor, zajedno s istočnim teolozima S. Sklirisom i D. Staniloajem, razrađuje Uzašašće i Duhove u pravoslavnoj ikonografiji otkrivajući u njima ikone Troj-

stva s eshatološkim nabojem. Člankom *Arijanska soteriologija patničkoga Boga* Raguž razvija svoju tezu da je Arijeva soteriološka napetost između Logosa-stvorenja približenoga čovjeku i Logosa-savršenoga stvorenja udaljenoga od čovjeka jedan od osnovnih razloga nevjerojatnoga brzoga uspjeha Arijeva nauka u cijeloj Crkvi, pa i u krajevima Panonije i Sirmijuma. Budući da drži kako je arijanizam 4. stoljeća još uvijek nedovoljno istražen, u sljedećem članku *Markel iz Ankire, »Datirani sabor« i neki vidovi današnje trinitarne teologije* autor se nastavlja baviti arijanizmom pod vidom isključivoga zastupanja teologije Logosa spram teologije Sina, što je bilo svojstveno za Markela iz Ankire. Ključni je problem te rasprave ispravno razumijevanje sinovstva Logosa, a s istim će se problemom susresti i moderna trinitarna teologija, što Raguž pokazuje analizirajući neke suvremene teologe. To će ga dovesti do vlastito formuliranoga trinitarnoga aksioma: »Ekonomsko Trojstvo utjelovljenoga Sina-Logosa jest sada i uvijek imanentno Trojstvo utjelovljenoga Sina-Logosa« (str. 241.), zbog čega je bespredmetno raspravljati kakvo je sinovstvo u Bogu prije utjelovljenja. Potom slijedi članak u kojem se predstavlja katolički svjetonazor prema Romanu Gardiniju. Za njega je upravo katolički svjetonazor jedini istinski svjetonazor jer je kontemplativno motrenje stvarnosti koje u Kristu (koji ima *odmak* od svijeta, ali je i svojom ljubavlju *unutar* svijeta) nalazi svoj vrhunac i jer je jedini sveobuhvatan, uzima ozbiljno sve

suprotnosti (životne polove), čuva ih te omogućuje njihovo proširenje i prijelaze. Pod naslovom *Bilješke o kršćanstvu u Dnevniciima Sorena Kierkegaarda* Raguž predstavlja Kierkegaarda kao teologa, i to kroz njegovu egzistencijalnu viziju kršćanstva (poslušnost i jednostavnost protiv naglašavanja vlastita sebstva), zatim kroz kritiku protestantizma i pozitivno vrjednovanje katolicizma kao odlučujuće kršćanskoga u svijetu. Na kraju se donosi nekoliko misli o misaonoj formi toga danskoga mislioca, u sklopu čega i o nužnoj ulozi ženskoga u teologiji. Drugi se dio knjige zaključuje promišljanjem pod naslovom »*Jednakost duša*«. O *kršćanskoj revoluciji i europskoj povijesti*, nadahnutim djelom filozofa L. Siedentopa, u kojem se sažeto progovara o odlučujućoj ulozi kršćanstva za jednakost i dostojanstvo svih ljudi.

U trećem dijelu *Sakramenti – Ekleziologija – Mariologija* čeka nas članak *Trinitarno-euharistijsko promišljanje o kršćanskoj inicijaciji* u kojem Raguž pokazuje da »redosljed može biti samo trinitarno utemeljen: krštenje, potvrda i euharistija. Svaki pokušaj drukčijeg utemeljenja nužno uzrokuje zaborav Trojstva, koji je uvijek i zaborav euharistije« (str. 331.). Potom u prilogu *O teologiji štovanja relikvije Predragocjene Krvi Kristove* u Ludbregu autor relikviju predstavlja kao ikoničnu stvarnost koja nas stavlja u relaciju s Isusom Kristom, a time s euharistijom. *Crkveni pokreti kao Crkva u pokretu: promišljanja o ekleziološkom identitetu crkvenih pokreta* naslov

je članka u kojem se, na tragu nauka II. vatikanskoga koncila i teza K. Rahnera, donosi viđenje crkvenih pokreta kao karizmi, odnosno kao potrebnih (prije svega) laičkih pokreta, mjesta sazrijevanja određenih imperativa za djelovanje Crkve u svijetu. Također, razvijaju se obilježja i ukazuje na neke opasnosti crkvenih pokreta. Trinitarno-teološko promišljanje kojim naš autor želi pripomoći da se bolje razumije kršćansko razumijevanje savjesti tema je priloga koji slijedi pod naslovom *Crkva kao mjesto »proširene« savjesti*, pri čemu ovaj kantovski dodatak *prošireno* ukazuje da istinsko viđenje savjesti nadilazi subjektivno prosuđivanje te obuhvaća *prošireno viđenje*: zajednicu dijaloga, Crkvu, koja je ikona Trojstva i mjesto ostvarenja savjesti u kojem svaki pojedinac po zajedništvu s drugima sudjeluje u životu Trojstva. Potom je tu članak *Pravoslavlje, katolicizam i protestantizam. Osvrt na »Bit kršćanstva« Adolfa von Harnacka* u kojem Raguž pokazuje zaboravljenu bogatu misao toga njemačkoga povjesničara i teologa, napose vidljivu u važnim promišljanjima o trima konfesijama, otklanjajući tako prevladavajuće predrasude o Harnacku (Crkva koja je podlegla helenizaciji, relativiziranje Kristova božanstva). O *muškarcima u feminiziranoj Crkvi* kratko je promišljanje o uzroku odsutnosti muškaraca u Crkvi, kao i poziv na bolje crkveno prihvaćanje muške apstraktnije naravi i načina života u rascjepkanostima. Izvorni znanstveni rad svakako je i sljedeći članak, *Hans Urs von Balthasar i Karl Rahner o Blaženoj Djevici Mariji*,

kojim Raguž želi vratiti mariologiju iz teološkoga egzila i potaknuti ponovni preporod mariologije i marijanske pobožnosti otkrivajući i uspoređujući na koji su način dva velika teologa shvaćala mariologiju kao sintezu temeljnih spoznaja za razumijevanje cjelokupne kršćanske vjere, osobito Krista i Crkve. Potom slijede dva članka iz teologije misija. Jedan propituje *Teologiju misija u kontekstu krize misionarskog poslanja* te se zaključuje da se »misionarska svijest danas može ponovno obnoviti samo ako se oživi vjera u misionarskoga Boga, a to znači vjera u Trojedinoga Boga« (str. 457.). Drugi promišlja o *(Ne)potrebitosti kršćanskih misija spram židovstva i islama* te ukazuje na to da Crkva ne treba djelovati misijski prema Židovima, svojoj povijesno-spašenjskoj »starijoj braći«, dok su misije prema muslimanima nužne kako bi oni, po dijalogu i svjedočenju, prepoznali Krista kao spasitelja. Treća se cjelina zatvara člankom *»Malena vrata« u široka prostranstva Trojedinoga Boga* u kojem se tragom Rahnerovih uvida pozitivno vrjednuju privatne objave i ukazanja Djevice Marije kao proročke objave koje donose aktualizaciju Objave, odnosno, rahnerovski rečeno, imperitive za konkretan život Crkve te se tumači zašto se najčešće ukazuje upravo Gospodinova majka.

Posljednja cjelina knjige nosi naslov *Eshatologija – Angelologija*. Uvodni članak, teološki posve prirodno, progovara *O kršćanskoj nadi protiv beznađa i umišljenosti*, gdje se suvremenom

beznađu (male nade koje produžavaju muku) i umišljenosti (velike nade, obojsvjetske utopije) suprotstavlja nada s kršćanskoga gledišta, a kršćane poziva da budu »realni pesimisti«. Kršćanska nada tema je i sljedećega članka, *Nekoliko misli uz novu encikliku Benedikta XVI. Suvremeni čovjek i velika nada*, u kojem se dublje razvija teza o Velikoj Nadi, Isusu Kristu, te se pokazuje zašto zbog njega nada ne može biti »najgore od svih zala«, kako je govorio Nietzsche. Pod naslovom *O teologiji smrti* Raguž donosi sintezu starozavjetnoga shvaćanja smrti kao katastrofe i suzdržanosti spram pitanja života poslije smrti jer su svi ondašnji religiozni odgovori samo ljudski, a time nedostatni. Zato se smrt u Bibliji prevladava jedino pojmom Boga i zajedništva s njim, čiji je vrhunac Kristov križ, gdje smrt ostaje kazna, ali postaje dar života. To će biti polazište za autorovo tumačenje krštenja i euharistije. *Kraj svijeta – Antikrist – milenarizam* zapostavljene su teme na koje se Raguž vraća u sljedećem članku. Kroz Sveto pismo i teološku tradiciju progovara o kraju svijeta kao dovršenju Božjega stvaranja *ex nihilo*, o Antikristu kao konkretnoj osobi (političkoga poretka) na kraju povijesti koji nije Sotona, ali je pod njegovim utjecajem te o milenarizmu kao promašenoj idealističkoj viziji ostvarenja raja na zemlji. Predzadnjim člankom *O anđelima, Bogu u ljudima* autor nas upoznaje sa svojom angelološkom skicom (anđeli u Svetom pismu, anđeli kao izraz duhovne dimenzije Boga, bestjelesna, ali ne i nematerijalna bića, posrednici Objave,

devet anđeoskih zborova, anđeoska hijerarhija i njezin utjecaj na shvaćanje Crkve i društva) kojoj je cilj otkrivanje anđeoske dimenzije ljudskoga života. Posljednji članak pod naslovom *O anđelima, našim sugrađanima. Teologija i liturgija kao anđeosko očitovanje Boga* ponavlja naglaske prethodnoga članka, ali u uvodu donosi Raguževo izvrsno uočavanje krize suvremene teologije, ako ona više nije kazivanje Boga, nego ili isključivo naš (često novinarski) govor o Bogu ili naš govor Bogu, što u konačnici znači govor o samome sebi. Upravo tu leži razlog nestanka anđela u teologiji, ali i općenito krize suvremene teologije.

Na kraju našega prikaza još ćemo se osvrnuti na dvoje. Prvo se tiče samoga izgleda te knjige. Gledajući grafičko uređenje i način tiska većine teoloških knjiga u nas, možemo reći da je redovito riječ o neprikladnom uvezu i tisku, nečitkom fontu i nepraktičnoj formi. Drugim riječima, teološka izdanja redovito su za oko hladna i neprivaćna izdanja, što uvelike otežava napor čitanja. Međutim, kad tu knjigu uzmete u ruku ostat ćete iznenađeni njezinom lakoćom spram broja stranica te oblikovanjem koje omogućuje da ona, kao rijetko koja druga, savršeno leži u ruci i odgovara čitateljevu oku. Posebno prikladan format, papir i izabrani font jednostavno će mamiti ljubitelje knjiga da i tu knjigu što prije pročitaju.

Kao drugo, želimo izdvojiti posebnost Raguževe istančane teološke metode kojom redovito razvija svoju temeljnu

misaonu formu. Možemo je sintetizirati u trima koracima. Prvo, naš autor iznimno dobro detektira one teološke stvarnosti koje je pogodio zaborav (npr. kršćansko bratstvo, otajstva Kristova života, Antikrist), egzil (npr. Djevica Marija, anđeli) ili redukcija (npr. Krist koji nas uči isključivo odnosu s bližnjima, a ne s Bogom), a što svakako ugrožava ozbiljnost samoga središta vjere, bez koje Crkva i teologija, a time i život vjere, prestaju biti ono što bi trebali biti. U istom koraku suptilno ukazuje na neke od razloga takvoga stanja, najčešće rođenih u duhu modernoga doba, prisutnoga i u samoj Crkvi. U sljedećem koraku Raguž zadivljeno ponire u sadržaje Svetoga pisma i teološke baštine pod vidom teme koju obrađuje radi ukazivanja na *istinsko, cjelovito i bitno* kako bi ponovno aktualizirao i obratio čitatelje na zanemarene teološke sadržaje, a te sadržaje sačuvao od pogubne ravnodušnosti. Pritom su mu osobito važni oni bez kojih nema dobre teologije, sv. Augustin i sv. Toma Akvinski, ali i H. U. von Balthasar, K. Rahner i J. Ratzinger. Čuvajući se nepotrebne širine, u tom koraku Raguž ostaje slobodan spram misli *teoloških divova* te se ne libi ukazati na kritična mjesta njihove teološke misli tamo gdje je to doista potrebno. Uvažavajući sve što se treba uvažiti te pokazujući široko poznavanje domaće i strane literature, u sljedećem, trećem koraku Raguž uvijek ide dalje te nastavlja promišljati tamo gdje su njegovi izvori stali. U tom kontekstu posebna su mu polazišta kristologija i, još više, teologija o Trojedinome Bogu. Upravo

umijeće *koraka dalje* omogućuje tom teologu da dođe do novih interpretacija i originalnih uvida (npr. novi trinitarni aksiom, tumačenje teologije sv. Anzelma), u čemu je najočitija novost njegove misli i posebnost njegova doprinosa suvremenoj teologiji.

Sve u svemu, Raguževa promišljanja svjedoče ono što je najvažnije za teologa, a to je da je lijepo studirati teologiju, nužno misliti teološki i dostojno teologiju prihvatiti kao svoj život, uvijek dijaloški, ponizno i bez straha pred fragmentarnošću svoga mišljenja, kako je autor i istaknuo u predgovoru naslovljenom *Teologija u četiri oka*: »Teolog također fragmentarno, uvijek dakako na temelju Božje objave u Isusu Kristu, promišlja, prosuđuje i kritički se osvrće na sva područja čovjekova života. Takva fragmentarna misao teologije podrazumijeva poniznost i ograničenost mišljenja, mišljenja koja se rađa iz strahopočitanja i zadivljenosti pred velikim Otajstvom, pred 'nadspoznatljivom ljubavi Kristovom.' (...) Prikupljeni članci su tako jedno fragmentarno svjedočanstvo mišljenja Boga i čovjeka. Oni su plod autorova svetog nemira, ali također i grješnoga nemira, jer ovdje Boga misli ipak jedan teolog, grješnik. Ako čitatelj pronade što god grješno, nedostojno Boga i čovjeka, neka to pripiše samo i jedino meni, a ne vjeri. Neka to odlučno odbaci, ali neka bude milostiv autoru koji se barem trudio, kao grješnik, misliti Boga i čovjeka. A ako čitatelja razveseli pokoje promišljanje, ako ono u njemu pobudi onaj sveti nemir

za Bogom, neka to ne pripisuje autoru, nego Bogu. Autora će to najviše radovati.« (str. 9.-10.) Zato knjigu preporučujemo čitateljima, a autoru želimo da *Teološki fragmenti II.* što prije ugledaju svjetlo dana.

Boris Vulić

Vinko ROŽIĆ

Providnosti ususret. Uzorni primjer i nauk hrvatskoga svetca Leopolda Bogdana Mandića

– Dubrovačka biskupija – Obiteljsko savjetovalište, Dubrovnik, 2016., 91 str.

Nakon kratkoga uvod u kojem autor ističe nakanu »ovog djelca« koja je »približiti krjepostan život Apostola Ispovijedi, Apostola ekumenizma, i Prijatelja ljudi, hrvatskog sveca Leopolda Bogdana Mandića«, Rožić tka tkivo »djelca« u četirima vezovima: *Leopold Bogdan Mandić, Fratar i svećenik, Apostol Ispovijedi i Apostol Ekumenizma te Blaženik i svetac.* Knjiga započinje citatom Leopolda Bogdana Mandića u kojem se ocrtava povjerenje u providnost koje je Leopold imao u odnosu prema Bogu. Autor svetca, kako smo već naznačili, naziva Apostolom Ispovijedi, Apostolom ekumenizma i Prijateljem ljudi. Poznavanje duše, poznavanje drukčijega i poznavanje onoga najbližega (prijatelja) jesu karakteristike Leopolda Bogdana Mandića. Autor snažno ističe bitan odnos u prvim godinama ži-

vota djeteta, a to je odnos između majke i djeteta koje preko majke počinje gledati drugoga, drukčije, svijet, Boga.

Rast pun povjerenja kod djeteta svakako potiče odnos između oca i majke, Petra Antuna i Dragice, što autor također vješto ocrtava i opisuje ističući složnost u bračnom paru Mandić, paru kojemu je Bogdan bio petnaesto dijete. Odnos između Petra Antuna i njegove supruge Danice pomalo je i idealistično opisan što omogućuje čitatelju da vratiti povjerenje u izgubljene ideale. Odnos bračnoga para u kojem se ocrtava empatija, suosjećanje i razumijevanje omogućuje i djeci sigurno odrastanje. Zanimljivo je kako Rožić opisuje početak rađanja kod Bogdana onoga što će postati kasnije: vrstan ispovjednik. Biti ispovjednik koji će tješiti blagošću jest integrirajuća misao koja prati djelo *Providnosti ususret*. Pripadati narodu i pripadati Crkvi Bogdanu je bio dio njegova identiteta.

Obitelj, dom i Crkva jesu vrijednosti koje se isprepliću u »djelcu« te u isto vrijeme i veliko poštovanje prema drukčijem, drukčijem narodu, drukčijoj Crkvi. Vrlo je simbolično primijetiti kako autor Bogdanu kao dječaku pripisuje riječi i osjećaje koje su u Svetom pismu pripisane Bogu i milosrdnom Samaritancu: »Sažali se nad njima.« Upravo je i to jedna od karakteristika blagotvornoga zvanja ispovjednika, no ti osjećaji rodili su se u odnosu prema siromasima i u promatranju kako se kapucini odnose prema siromasima. I ovdje pronalazimo jednu važnu vrednotu